

În articolul trecut am vorbit despre etnogonie - formarea popoarelor și a denumirilor lor. De această dată vom spune câte ceva despre nomogonie - procesul complex al legității mitice. Nomogonia reglementează viața cosmică și viața umană; reglementare care poate fi de natură divină sau umană. Reglementarea divină emanând chiar din actul creației, iar cea umană din exercițiul descoperirii cosmosului și a rânduiei lui de către om, după cum concludă Vulcănescu.

În concepția poporului român despre natură, lume, cosmos găsim permanent ideea de lege-suprafirească, lege divină, și abia după aceea de lege a firii, adică a pământului și a vieții umane. Legea suprafirească este voința zeilor concretizată în mituri și rituri. Reprezentantii zeilor pe pământ fiind bătrânii înțelepți și buni, care sunt dători de legi și datini. Termenul de moș, după o etimologie daco-romană neconfirmată, ar veni de la mos/-moris care înseamnă lege și legiuitor din popor. Între legea divină și cea a moșilor și strămoșilor nu există contradicții, deoarece bătrânii înțelepți și buni exprimau legitatea mitică de ordine divină printr-o legitate mitică de ordine umană.

După cum spune Ovidiu Papadima, citat de R.Vulcănescu: „...rânduiala nu e o ordine așezată și păzită de oameni. Ea este o lege a firii, o ordine a ei, nesilită. Rânduiala are (...) un înțeles cosmic. Omul (...) nici n-o creează nici n-o păzește, ci i se integrează firesc”. Numai omul lucrează pentru întreaga fire, toate celelelalte viețuitoare lucrează fiecare pentru sine, așadar, ele profită de pe urma omului. Dar pentru a fi menținut echilibrul, trebuie ca omul „să țină seama de rosturile firii și să le ceară voie să le înfăptuiască atunci când ele i se împotrivesc” aceasta înseamnă integrarea omeniei în structura cosmosului, paralel cu integrarea cosmosului în structura omului. În mitologie, omul poate să și constrângă unele activități ale cosmosului, prin magie, coborând astfel ideea de drept și dreptate din cosmos pe pământ, în viața de toate zilele ale familiei și comunității etnice.

Pe plan etnologic, la români, legea pământului sau a țării devine suportul mitologic al relațiilor dintre membrii aceleiași comunități etnice promovate de sistemul de cutume, datini și tradiții juridice corespunzătoare stabilite de bătrânii satelor, numită în țară și obiceiul pământului. În enclavile românești din statele vecine sau apropiate legea valahă a fost luată în seamă, cu rare excepții, ca o lege sfântă a românilor înstrăinați în grupe etnice. Aceeași situație etnico-juridică se

observă și la celelalte ramuri ale poporului român, mai cu seamă la macedoromâni.

Referindu-se la trei lucrări pe această temă ale lui Valentin Al. Georgescu, istoricul vechiului drept românesc, Vulcănescu observă: „Studiind sistemul de drept roman prestatal (ius Valachicum) constată că acest sistem prezintă un caracter general pentru întreaga comunitate română și un caracter restrâns pentru comunitatea română din Transilvania și extra teritorii în care se găsesc enclavate grupe etnice române”.

Statul feudal a adaptat cutuma intereselor lui, dar el crează, după modelul arhaic, și alte cutume cu rațiuni evident de ordin cultural și ideologic. Cutuma este așadar dreptul emanat în mod normal, drept principal având putere de obligativitate. Trecerea de la cutuma arhaică la cutuma subordonată dreptului de stat se face prin substituie, confiscare, și control selectiv cu ajutorul cenzurii:

„Voievodul-domn substituie(,,,) cutuma dreptului lui princiar autocrat și dreptului divin. Boierii „cu ajutorul Domnului” confiscă în favoarea lor funcțiunea de jurător, conjurător și hotarnic; controlul cutumei /arhaice se făcea/ prin cenzură în conformitate cu recta fides (enunțată de Tertullian) și recta ratio (de Constantin) (...) punând sub tutelă cutuma originară și independentă de legea scrisă.”

Pentru noi sistemul de cutume juridice arhaice alcătuiește ceea ce s-a numit încă de la începutul erei noastre legea țării și mai târziu obiceiul pământului.

Legea țării, după cum ne explică Romulus Vulcănescu, este un sistem juridic comunitar sătesc care include rânduielele juridice ale tuturor activităților principale legate de proprietatea funciară, de muncă, de ideea de drept și dreptate socială. În ea sunt incluse legea pământului (ogoarelor, plaiurilor, pășunilor, drumurilor de acces, a satului, a părților de moșie liberă /moșnenească, răzeșească și nemeșească de sorginte romană/); legea muncii/agrare, pastorale, la pădure, pe ape;/ muncii libere și aservite(rar a robilor), legea ierarhiei prin muncă; legea familiei, legea ospitalității; legea drepturilor și a îndatoririlor fiecărui membru al comunității sătești (libere sau aservite); legea omeniei etc. Și subliniază că nicăieri, în statele vecine slave, cu mici enclave române, nu se spune obiceiul pământului pentru sistemul de legi juridice, ci numai ius valachicum conceput ca un drept al celor tolerați într-o comunitate etnică străină. Aceasta îl face să considere legea țării ca un sistem de drept teritorializat, anterior cuceririi Daciei și transformării ei în provincie romană, sistem de drept sătesc care dănuia paralel cu sistemul de drept roman. Iar, după părăsirea militară și a organelor administrative romane din Dacia, supraviețuiește în perioada migrației popoarelor, constituind baza juridică în procesul de formare a statelor române, Transilvania, Valahia și Moldova, depășind în perioada influenței dreptului bizantin chiar receptarea parțială a lui în pravile, codice și îndreptări ale legilor, menținându-se în conștiința sătească a românilor și în perioada modernă, unele rânduiele ale legii țării au fost respectate până la începutul secolului XX.

Se pare că Dimitrie Cantemir nu este de aceeași părere, iată ce ne spune el în capitolul al IX-lea din Descrierea Moldovei, în această privință: după cucerirea de către romani „Dacia a luat legile romane de la locuitorii ei cei noi. Acestea ținură vreme cât a stat țara sub stăpânirea împăraților romani și bizantini. Iar după ce a fost deșertată de locuitori din pricina năvălirilor barbarilor, împărații bizantini s-au văzut siliți să părăsească această provincie (...) legile romane au început atunci să se strice și să se schimbe de către daci, până într-atât încât la întemeierea cea nouă a Moldovei, cu norocoasa descălecare a lui Dragoș, judecătorii abia mai știau cum să împartă dreptatea. Alexandru, cel dintâi despot al Moldovei (...) a primit de la împărații bizantini, odată cu domnia, și legile grecești cuprinse în Codicile bazilicalelor, și din cărțile acelea întinse a scos ceea ce alcătuiește acuma pravila în Moldova.” Și consemnează mai departe că moldovenii au două feluri de legi: una scrisă, care se bazează pe „legile împăraților romani și țarigrădeni și pe hotărârile soboarelor bisericesti și una nescrisă, care ar putea fi numită datina norodului, cum se numește în limba noastră cu vorba slavonească obicei, care însemnează datină și obicei.” Și continuă spunând că datorită faptului că obiceiurile acestea nu erau scrise au fost adesea răstălmăcite și de aceea, Vasile

Lupu, a pus oameni cinstiți „să adune laolaltă toate legile scrise și nescrise, alcătuiindu-se din ele un codice deosebit de legi, rămânând și azi călăuză judecătorilor din Moldova”.

Atât în comunitățile sociale de grup restrâns cât și în comunitățile etnice constituite era asigurată justiția: fie pe cale totemică sau tabuistică de gintă, clan sau trib în primul caz, iar în al doilea, de justițiabilitate reglementată de comunitatea etnică liberă. În aceste reglementări era prevăzută amenajarea locului unde se desfășura judecata: în vatra satului, pragul incintei sacre (al arborelui sacru, stâlpului cerului, templului daco-roman, sau al bazei bisericii), sau la hotarele teritoriului comunitar, la moșia satului, și alte amănunte.

Toate aceste forme de judecată erau necesare să se desfășoare într-un anumit timp, indiferent de numărul părților implicate în proces, începând la răsăritul soarelui și terminându-se la apusul soarelui. Ritualul judecătii presupunea puritate corporală (sexuală) și spirituală (prin ajunare).

Judecata rituală avea și un instrumentar specific: răbojuri, semne de judecată (tamgaua pe cel judecat, pe locuința lui), precum și metode și practici de pedeapsă gradată comunitar-etnică, după vârstă, sex, funcțiune și circumstanțe agravante sau atenuante: muștrare, expunere la stâlpul infamiei sau stâlpul justițiar, perindelele, bătaia, lapidarea și ordalia.

Ordalia era socotită o pedeapsă divină, care se manifestă în două feluri: una executată direct de divinitate și alta indirect, prin intermediul oamenilor. Cel condamnat la ordalie, dacă era nevinovat, scăpa printr-o minune fiind supus: probei focului, a apei, a fiarelor sălbatice, a pământului etc. În ordalia pastorală sau pedeapsa pădurii, cel vinovat era legat de un copac în inima pădurii și lăsat acolo 24 sau 48 de ore, și dacă nu era vătămat de intemperii sau de vreo fiară sălbatică, era considerat nevinovat.

La români ordalia a fost o creație juridică autohtonă, cu rădăcini în dreptul roman și implicit cel indo-european.

Perindelele sunt un fel de nișe exterioare în stânga altarului, la bisericile vechi de lemn, din zona Crișurilor, în care cei găsiți vinovați erau puși în butuci și expuși oprobiului public.

În feudalism, rolul nomogonic în cultura română îl preia confesiunea oficială de stat. Aceasta instituie scaune de judecată itinerantă în unele zone ale țării și cruci de jurământ public ale căpeteniilor cetății.

În Țara Românească, pe lângă unele ape de munte „erau sate stătătoare și stâne schimbătoare, sate ce se ascundeau în văile păzite ce nu se vedeau (...) care aveau o bisericuță de lemn (...) și un scaun de judecată (...). Pedeapsa hoțului știa să o dea păgubașul, pedeapsa ucigașului o săvârșea rudele mortului.”

O cruce de jurământ publică a fost ridicată în centrul orașului Câmpulung-Muscel în anul 1790 (după cum este consemnat în monografia istorică a orașului, din 1943, a lui Ion Răuțescu - datina fiind însă mai veche) pe care erau scrise drepturile orașenilor. „Județul nou ales al orașului, repeta în public, în fața orașenilor, jurământul depus în biserică. După el jurau și cei 13 pîrgari, reprezentanții aleși ai categoriilor de orașeni, că le vor apăra interesele”.

„Nomogonia este relevantă și de paleofolclorul și folclorul juridic care studiază sistemul de cutume, datini, uzanțe și tradiții juridice ce alcătuiesc substanța dreptului sătesc. Aceste forme de folclor juridic sunt partea nescrisă, orală a dreptului fără doctrină și a jurisprudenței fără legislație, care se referă la inovațiile, invențiile și statutările principiilor de cugetare juridică și a regulilor de ritualizare a judecătii”, conchide Vulcănescu. Dreptul civil medieval se reflectă în iconografia canonică a corpusurilor de miniaturi din manuscrise, și în variatele interpretări iconografice ale

relațiilor juridice între cosmos și om, între creație și creaturi, sub forma datinilor și tradițiilor juridice incluse în mituri, legende mitice, basme și paremiologie juridică precum și diversele interpretări nomografice ale acestor relații reprezentate artistic în plastica populară și literatura populară.

În concepția mitologică a românilor, legea naturală este rezultatul creației cosmosului, și este sacră prin rânduiala ei conform întregului cosmos; iar legea țării este rezultatul gerontonomiei, și este sacră prin rânduiala întregii vieți etnice pe pământ.

Pentru a executa dreptul lor de a da legi și datini, ceata oamenilor bătrâni și buni se aduna întâi în centrul satului, sub coroana unui brad (considerat arbore cosmic), sau în jurul coloanei cerului (un substitut al arborelui cosmic). Se așeza în horă (în cerc), sub trunchiul bradului sau al coroanei lui, între răsăritul și apusul soarelui, îndreptau datina sau dictau legea, elaborând noi forme de comportament solicitate de situațiile juridice neprevăzute sau de judecarea abaterilor de la datini și legi, creând, cum s-ar zice, o jurisprudență cutumiară de tip mitic.

Această legislație stabilită de bătrâni a fost, în evul mediu, trecută în pravile, codice și îndreptări ale legilor, iar în străinătate, pentru grupele etnice de români (valahi), în decrete, rescripte, edicte, ordonanțe și canoane. Astfel, activitatea acestor bătrâni înțelepți a fost respectată (de principi, boieri și cler). Iar „câteva aspecte ale sacralității legilor bătrânești au supraviețuit ca relice etnografice și reminiscențe folclorice de ordin juridic până în pragul secolului al XX-lea”, după cum am mai spus.

